Сцена

Бідно, але з деякою претензією на ліпший смак умебльований готелевий покій. Ліжко, софа, оббита червоним плюшем, стіл з цвітучими хризантемами в вазонику. Збоку столик, закинений фотографіями та мальованими картками. Одиноке вікно, заслонене червоною фіранкою, крізь яку просвічує сонце, кидаючи на ліжко червону квадратову пляму. В куті біля дверей умивальник, насупротив нього великий куфер, застелений барвистим коциком. Над столиком на стіні дзеркало. Кілька крісел, на однім із них жіночі сукні покинуті безладно, на другім мужеське пальто, елегантна паличка і циліндр.

Юліан, молодий, вродливий панич, власне кінчить туалету перед дзеркалом, розчісує щіткою на голові рідке волосся і розкішні баки, підкручує вуси.

Каміла, вродлива брюнетка, лежить на ліжку, накрита ковдрою, скулившися, немов змерзла, і слідить очима його рухи.

Знадвору долітає ненастанний туркіт возів і гомін вуличного руху, трохи пізніше гук дзвонів.

Каміла

Вже одягаєшся, блондинику?

Юліан

(не обертаючися до неї, перед дзеркалом).

Так.

Каміла

Хочеш іти геть?

Юліан

Авжеж. Хіба не пора?

Каміла

А хіба пора? Ще дуже рано. Думаю, що ще нема шостої.

Юліан

Ну, шоста в червні, то вже зовсім не рано. Ади, по тім світлі на твоїм ліжку можна пізнати, як високо вже сонце.

Каміла

(здригнулася).

Яке дивне світло! Як кровава пляма.

Юліан

Се від фіранки.

Каміла

(відкидає ковдру і встає з ліжка. На ній лише довга біла сорочка).

Душно! Сядь іще. Не відходи.

Юліан

Пощо сідати? Треба йти. І так забарився. Там десь мої турбуються, що мене цілу ніч дома не було.

Каміла

(надягає на себе спідницю й кафтаник, весело).

Га, га, га! Певно, дадуть знати на поліцію, що десь дитина заблукалася. Хто би знайшов…

Юліан

Ти в дуже веселім настрої, а я ні.

Каміла

Ось сядь лишень (тягне його до себе на софу), побалакаємо… може, я й тобі піддам веселого гумору.

Юліан

(легенько опирається).

Ні, пусти мене. Справді, мушу йти.

Каміла

Але ж, хлопче! Шоста година вранці! Куди ти підеш? Ще всі брами позамикані. Ще всі порядні люди сплять! Ну, обійми мене! Поцілуй мене!

(Обіймає його.)

Так, як учора. Я ж твоя жіночка, правда?

Юліан

Вчора була.

Каміла

А сьогодні вже ні?

Юліан

Що добре, того не треба забагато. За тиждень знов будеш.

Каміла

(відвертається).

Ти недобрий! Не любиш мене! Серджуся на тебе.

Юліан

От і бач. Найліпше, я піду собі, а за пару день ти пересердишся і знов усе буде добре.

Каміла

Он як! Буде добре? А може, не буде? Може, я не захочу?

Юліан

То як схочеш. Не захочеш ти, то захоче друга, третя, котра-будь. Хіба мало вас таких?

(Надягає сурдут.)

Каміла

(зіскакує як ужалена).

Нас… таких! Ах, правда… Ха, ха, ха!.. Твоя правда. Я не маю права не хотіти. Я мушу хотіти… І знову буде добре.

(Наближається до нього, тихіше.)

Слухай, Юльку, та невже ти так-таки зовсім, ані крихітки, ані дрібочки не любиш мене?

Юліан

(протирає хусткою цвікера, спокійно дивиться на неї).

Слухай, Каміла. Не розумію тебе. Чого тобі треба від мене? Се ти вже не перший раз заговорюєш із сеї бочки. Знаєш добре, хто ти. Знаєш, що я твій гість. Прийду, зроблю, що треба, заплачу, що належиться, і піду. Коли приходжу, люблю тебе, як голодний теплу страву або чарку горілки. А коли голодний насититься і нап’ється, то яке йому діло до тих котлетів чи клюсок? Заплатив і йде собі геть.

Каміла

(хапає його за руки і силується заглянути йому в очі).

Господи, який ти розумний! І де ви такі розумні паничі беретеся! Котлетка, чарка горілки – і дівчина, се зовсім усе одно. Ся смакує так, та так, а он та он як. Посмакував, а до решти йому байдуже. А може, та

жива котлетка має серце? Може, в тій чарці – жива кров? Може, у неї є якесь чуття, якісь бажання, якісь... ха, ха, ха!.. якісь ідеали?..

Юліан

(злегка вириває свої руки з її рук, байдужно).

Па, кицю! (Цілує її в уста.) До побачення. Ти зачинаєш уже зовсім пусте балакати. Я не маю часу слухати твоїх витребеньків.

Каміла

(обхоплює його руками за шию).

Юлечку! Любий мій! Не йди ще! Хіба ж ти не бачиш, як я тебе люблю? Дуже, дуже люблю! Хіба не бачиш, що я без тебе жити не можу?

Юліан

Ха, ха, ха!

Каміла

Не смійся, соколе мій! Хіба се смішно?

Юліан

Ха, ха, ха! Авжеж, смішно.

Каміла

Чого смішно?

Юліан

Хіба ж не смішно? Так, як коли би чоловік по шию в воді стояв і кричав: "Пити! пити! Гину зо спраги!".

Каміла

Не в воді, а в калюжі! В калюжі, соколе мій, у багні. І спрага мучить мене… за крапелиною чистої води… чистої любові… за крапелиною надії на якийсь вихід з сього життя. Юлечку, любий мій! Не відвертайся! Порадь мені! Вирви мене з сеї калюжі! Або хоч покажи мені дорогу… зроби надію… одури мене надією, хоч на день… хоч на хвилю!

(Пригортається до нього.)

Ти не знаєш, яке тяжке, яке страшне моє життя. Не знаєш, які думки не раз напосідають… Ні, я не буду оповідати тобі… Я знаю, в тебе серце м’яке, добре. Юлечку, згляньсь на мене!..

Юліан

(схрещує руки на грудях і глядить на неї згори).

Знаєш, Каміла, з різних ролей, у яких я бачив тебе, ся найменше вдатна і найменше тобі до лиця. Ліпше покинь грати сю комедію. Бувай здорова!

(Хоче йти.)

Каміла

(забігає йому дорогу, хапає за руку).

Ні, стій! Зажди ще хвилину. Я ж мала тобі щось сказати… щось дуже важне…. дуже цікаве…

Юліан

(сердито).

Ну, що таке? Кажи скоро.

Каміла

Скоро? Чому скоро? Чого квапитися? Ходи сюди! Сядь. (Садовить його на крісло.) Дай сюди капелюх і палицю. (Бере і кладе набік.) Так. А тепер слухай!

Здалека чути голос дзвонів.

Каміла

Га! чуєш? Дзвонять.

Юліан

(байдуже).

Та й що з того? Дзвонять на утреню, бо сьогодні неділя.

Каміла

Неділя? А котрого сьогодні маємо? (Біжить до стінного календаря.) О, я ще від четверга не заглядала до календаря. То сьогодні неділя? А так, учора була субота. (Віддира картку за карткою.) Господи!

Юліан

А там що таке?

Каміла

Святої Агати.

Юліан

Ну, та й що з того?

Каміла

(тягне його за руку до календаря).

Ади!

Юліан

Червоно підкреслене. Ну, та й що з того?

Каміла

А знаєш чому?

Юліан

Можуть бути сотні причин.

Каміла

Одна! Одна! Се роковини смерті моєї матері. Сьогодні рік, якраз рік!

(Кидається йому на груди і ридає.)

Юлечку! Серце моє! Я не переживу сьогоднішнього дня!

Юліан

(відсторонює її).

Ну, справді, з тобою сьогодні щось не теє… Кожда дрібниця дразнить тебе. Найліпше я піду собі, а ти заспокойся.

Каміла

(з тривогою держить його за руку).

Ні, ні, ні! Не покидай мене! Тепер у тій хвилині не покидай!

Юліан

Але ж я мушу йти! Там десь моя мама турбується… жде мене…

Каміла

(видивилася на нього, витріщивши очі).

Твоя… мама? Хіба у тебе є… тут… мама?

Юліан

Авжеж.

Каміла

А ти казав мені…

Юліан

Е, що я тобі казав! Чи одно кажеться при таких оказіях! Хто би там усьому вірив. От і ти скільки всякої всячини набалакаєш, а проте…

Каміла

Думаєш, що брешу?

Юліан

Розуміється, що брешеш. Твоє ремесло на брехні фундоване.

Каміла

(хапається за груди).

Господи! (Перемагає себе.) Ну, так, твоя правда… Звісно, іноді збрешеш… не можна без того. Лише перед одним, соколе мій, перед одним досі я не збрехала ані словом, ані помислом.

Юліан

Перед ким?

Каміла

Перед тобою.

Юліан

(іронічно кланяється).

Mille merci, mademoiselle!

Каміла

Не кпи! Не смійся! Я правду говорю. Ох, якби ти знав, яку наболілу правду! Але ні, я не про се хотіла. Слухай!

(Бере його за руку.)

Любий мій! Сьогодні роковини смерті моєї матері. Сьогодні рік, як я ще була чиста, нетикана – як кажуть: чесна. Брехня! Хіба я сьогодні нечесна? Ні, сьогодні я нещаслива, втоптана в болото, погорджена, спроституйована, але в душі, в сумлінні я чесна – слухай, Юльку, я чесна так само або й ще більше, як була торік, при смертній постелі моєї мами.

Юліан

Що ж, се дуже гарно. Хоч сама собі скажи комплімент, коли ніхто інший не каже.

Каміла

(не вважаючи на сі слова).

Сьогодні, коли ти тут, зі мною, ти, якого я одного полюбила з усієї тої юрби… моїх гостей… слухай, Юльку! Сьогодні… при тобі… на пам’ять моєї бідної матусі я хочу бути ще раз, раз у житті, такою чистою, тихою, доброю, побожною, як була під її крильми. Ах, любий, ти не знаєш, яка

вона була гарна, добра, сердечна, яка чесна не тою фальшивою чеснотою, що дбає про зверхній блиск.

(Уриває, забувається, нараз скрикує.)

Мамочко моя! Невже ти бачиш, до чого дійшла твоя єдина улюблена дитина!

(Затулює лице руками і тихо плаче. По хвилі.)

Та ні, дарма! Що сталося, вже не відстанеться.

(Знов хапає його за руки і довго, пильно вдивляється в його лице.)

Який ти гарний! Який ти добрий! Юлечку, життя моє! Глянь на мене так ласкаво, так м’яко, як ти се вмієш… Отак за серце хапаючи тим любим поглядом. Будь добрий зі мною сьогодні… хоч на годиночку. Я сьогодні вдвоє, ні, сто раз нещасливіша, як щодня. Чую себе наново тою бідною, опущеною, самітною сиротою, якою почула себе вперве, коли з нашого дому винесли мою бідну маму і зараз потім магістратські урядники позамикали і запечатали всі покої, а мене прогнали в світ без милосердя. Той самий глухий жах переходить мою душу, як тоді. Юлечку мій!

(Тулиться до нього.)

Полюби мене хоч крихітку! Згляньсяся надо мною! Захисти мене!

Юліан

Чого властиво хочеш від мене?

Каміла

(зблизька вдивлюється пильно йому в очі, шепотом).

Знаєш… оженися зі мною.

Юліан

(відпихає її).

Чи ти вдуріла?

Каміла

Ну, не хмурся! Ну, не сердься! Хіба я що злого сказала? Глянь на мене! Хіба я не гарна? не молода! не здорова? І люблю тебе! Юлечку! Клянусь тобі, не знайдеш ніколи другої, щоб так любила тебе. І вдячна тобі буду до смерті… молитися буду до тебе… бо ти будеш моїм спасителем… Ну, слухай! Що тобі шкодить?

Юліан

(зривається з крісла).

Ні, ти справді одуріла сьогодні! Невже ти справді думаєш, що я міг би?.. Я, доктор прав, що мушу дбати про опінію загалу, і я міг би оженитися з такою…

Каміла

Але ж слухай… Не зараз… І, властиво, чому ж би ні? Ти маючий, не потребуєш ніякої ласки, можеш жити, де захочеш… А втім… дай мені найменший промінчик надії, і я покину се життя… візьми мене за служницю до своєї мами, побачиш, яка я буду добра.

Юліан

Усе те дурниці, дитино. Фантазії. Ти добра на тім місці, яке займаєш, а на іншім то ще хто знає, як би було. Бувай здорова.

Каміла

(забігає йому дорогу).

Ні, ні, ні! Не йди ще! Не відходи такий сердитий! Боже мій! Як я маю просити тебе? Як маю говорити до тебе? Я ж бажала б усе своє серце виложити перед тобою – отак як на тарілці…

Юліан

Не апетитний кавалок!

Каміла

І все не те! Все не те говориться, що хотілось би! Слухай, Юлечку, там дзвони вигравають. Ранішнє богослужіння йде. А я хотіла би сьогодні бути такою чистою, невинною, як була перед роком, хотіла б чути себе знов між людьми людиною. Хотіла б чути при своїм боці когось, хто мене любить, хто мене шанує, хто готов захистити мене. Юлечку! Нічого не хочу від тебе! Забудь усе, що я перед хвилею говорила тобі! Відки ж я приходжу до того, щоб зав’язувати тобі вік, затроювати тобі життя своєю минувщиною?.. Ні, ні, се у мене гарячка… Лиш одного, одного прошу в тебе. Підожди хвилинку! Ось я зараз уберуся… Ще маю тут на дні куфра своє жалібне убрання… Те саме, в якім проводила свою матусю на кладовище. Ось підожди, я зараз!..

(Хоче відімкнути куфер.)

Юліан

Не розумію. Пощо та маскарада?

Каміла

Лише підожди! Не втечеш? Я за хвилиночку!

(Відмикає куфер, перекидає в ньому все і видобуває чорну сукню і інші часті жалібної туалети.)

Ось бачиш! Я зараз уберуся!

(Сквапно починає одягатися.)

Юліан

Але пощо? Що се має значити?

Каміла

(перед дзеркалом).

Зараз! Ось, заразісінько. Се дрібниця… Для тебе дрібниця. Надіюся, що сього не відмовиш мені. Адже ти добрий, любий мій хлопчик. Любиш Камілу, правда? Не відмовиш, не відмовиш!

Юліан

Але що таке?

Каміла

(стає перед ним уся в чорному, з густим вельоном, спущеним на лице.)

Ади! Правда, прилично? Ніхто не пізнає мене. Не можу скомпрометувати тебе. Правда? Ну, подай мені руку. Отак. (Бере його руку і вкладає за свою.) А тепер ходімо.

Юліан

Куди?

Каміла

Проведеш мене отак до костьолу. Я помолюся, а ти постоїш, підождеш на мене і проведеш мене знов назад додому. Се ж недалечко.

Юліан

До костьолу? Найлюднішою площею? В неділю? Ну, се ти пусте видумала!

Каміла

Не хочеш?

Юліан

Не хочу і не можу.

Каміла

Але ж се недалечко! Ніхто мене не пізнає.

Юліан

Але мене пізнають. Почнуть питати: що се за дама?

Каміла

І що з того? Хіба тобі велика річ сказати: наречена, або сестра мого приятеля, або хто? Хіба тобі першина брехати?

Юліан

Не хочу.

Каміла

Юлечку! Прошу тебе! Така мала дрібниця. А мені буде на цілий рік, на ціле життя пам’ятка… І хоч хвилина ілюзії, що я ще чиста, непогорджена, рівноправна між людьми… Що хтось не соромиться прилюдно йти зо мною по вулиці, стояти обік мене в костьолі… Юлечку, для тебе се нічого, а для мене – ціле життя… цілий змисл життя! Не відмов мені сього!

Юліан

(витягає свою руку з її руки).

Ні, сього не буде. Там у костьолі тепер моя мама, мої сестри. Мався б я спишна, якби вони побачили мене під руку з чужою дамою.

Каміла

Та брешеш, брешеш! У тебе тут нема ані мами, ані сестер! Ну скажи, признайся, чому не хочеш зробити мені сеї маленької прислуги?

Юліан

Бо не хочу! Просто не хочу задля тебе компрометуватися. Не хочу задля тебе брехати. Не хочу йти з тобою по вулиці ані стояти біля тебе у церкві, та й по всьому.

Каміла

Але се ж така дрібниця! Що за компрометація! Півгодинки часу! А для мене – боже, якби ти знав, яке добродійство ти зробиш для мене!

Юліан

Слухай, дівчино! Ти зовсім одуріла. Чого ти чіпаєшся мене з такими глупими ідеями? Раз тобі сказано, що нічого з того не буде, то й годі! Бувай здорова!

(Відвертається.)

Каміла

(стає в дверях, відкидає набік вельон).

Ах, так ось який ти! Навіть такої дрібниці не хочеш зробити для мене! Такого мізерного знаку, що вважаєш мене людиною, а не лише кусником живого м’яса! О, тепер я розумію тебе. Ти без серця! Ти самолюб! Іди! Не хочу більше бачити тебе!

(Відкидає його руку.)

Юліан

(розлючений).

Малпо! Як ти смієш! На тобі за се! (Б’є її в лице.) Щоб знала, з ким говориш!

(Відходить.)

Каміла

(обома руками хапається за вдарене лице. Хвилю стоїть німа, мов приголомшена, потім скрикує нервово).

Мамочко моя! Мамочко! Бачиш, до чого я дійшла в роковини твоєї смерті!

(Запирає в собі дух і надслухує при дверях.)

Пішов! Пішов!.. Ні, не можу, не можу довше!

(Заломлює руки і бігає по покою.)

Мамочко! Поглянь на свою доню! Візьми мене до себе!

(Знову надслухує при дверях.)

Пішов! І не вернувся… не вернеться більше! І не треба. Пощо? Але я? Що зо мною? Дзвони грають… До церкви кличуть… Не до церкви, а до мами… До мами! До мами! Мамочко! Біжу до тебе! Любий мій! Зажди!.. Пішов! Е, ні, я тебе догоню, я буду швидше!

(Скаче на вікно, відчиняє його і кидається вниз. За сценою чути короткий різкий крик, потім глухий стук.)

Заслона спадає.

Примітки

Вперше надруковано у кн.: Іван Франко. Маніпулянтка і інші оповідання. Львів, 1904, с 175 – 194.

Дата в першодруку: "Львів, 4 – 5 липня 1904 р."

До цієї теми І. Франко звернувся ще на початку 1880-х років, маючи намір написати поему "Сяся".